

DUURZAAMHEID DOOR DELEN

1.

Het blijft een fascinerend lied dat Huub Oosterhuis gemaakt heeft, op een beroemde koortekst uit Sophocles' *Antigone*, over alles wat een mens vermag:

Vindingrijk
ijzeren zenuwen
alles hebben
dat kan een mens.
Lachen huilen
kanker genezen
enkel de dood
geneest hij niet.

Ik moest hieraan denken, bij de voorbereiding van deze vierde dienst in de vastentijd, met op het oecumenische leesrooster het verhaal over de 'wonderbaarlijke broodvermenigvuldiging'. Ik kan mij herinneren dat ik het als kind een prachtig verhaal vond. Net zoals het verhaal dat eraan voorafgaat, over de rijk vloeiende wijn op de bruiloft in Kana of dat wat erop volgt over Jezus die over het water loopt. Wonderen zijn voor kinderen hoogst interessant én serieus, want op z'n minst appelleert zo'n verhaal, voorgelezen door je vader of moeder, aan het gevoel dat er zoiets moet zijn als een 'uiteindelijk' of 'alomvattende' goedheid, die maakt dat 'alles recht komt'. Maar hoe ouder je wordt, hoe meer vragen je stelt, des te meer moeite krijg je met al dat wonderlijke in bijbelverhalen. Mijn eerste reactie was dus: wat kunnen we nog met dit verhaal over een overdaad aan voedsel voor die grote menigte mensen in een tijd van vasten en bezinning op duurzaam leven?

Sophocles geeft me dan een realistischer beeld: over de mens die weet dat hij deel uitmaakt van een kosmos, daarvan afhankelijk is, maar ook dat hij afstand kan nemen, kan denken, kennis vergaren, de mens die door allerlei technieken enorme krachten in zijn leefwereld kan oproepen en beheersen en al die krachten letterlijk en figuurlijk naar zijn hand kan zetten. Maar die ook, uiteindelijk, niet heersen kan over de dood, niet weten kan wie of wat zich daarachter begeeft en in geen enkele waarachtige religie of godsdienst een betrouwbaar vast idee kan vinden van wat dat mogelijkwijs is, het leven dat de dood nog overstijgt. Heeft het iets te maken met de geest die in ons leeft, die maakt dat wij als behoeftige mensen van vlees en bloed toch ook de beweging van het denken kunnen maken, naar een beschouwend perspectief, vanuit een bewustzijn dat zich onrustig afvraagt: wie ben ik? wat is mijn plaats in dit geheel? Dit soort vragen zijn naar mijn gevoel belangrijk nu wij aan het uitvinden zijn hoe wij beter kunnen omgaan met de aarde, met al wat leeft, inclusief de mensen die wij zijn. Het gaat om onze concrete ervaringen, om wat we aan voedsel, kleding en woning nodig hebben om te leven, maar ook, fundamenteeler, om de niet minder concrete ervaring *dat* wij er zijn en wat dat betekent voor *hoe* wij in het leven staan.

2.

Vanuit dit soort vragen kan ik opnieuw, met meer volwassen ogen kijken naar dit wonderverhaal van de evangelist Johannes. Het staat vandaag op het leesrooster omdat het zondag *Laetare* is: Verheugt u! Het verhaal klinkt als een voorbode van het Paasverhaal, omdat het doet denken aan de Joodse Pesach-maaltijd. Voor de gemeente van Johannes roept het optreden van Jezus hier onmiddellijk herinneringen op aan de verhalen over Mozes. Jezus trekt niet door de Rietzee, maar over de Zee (*thalassa*) van Galilea. Net zoals Mozes, wordt ook Jezus gevolgd door een grote menigte mensen en gaat hij eerst een berg op om even afstand te nemen van die menigte. De vraag die hij stelt aan Filippus om hem op de proef te stellen: 'Waar zullen we brood halen om al die mensen te eten te geven?' doet denken aan de vraag van Mozes in de woestijn: 'Waar haal ik het voedsel vandaan voor zoveel volk?' Filippus blijkt die vraag niet te begrijpen, de luisteraar krijgt een vermoeden: misschien gaat het hier om de vraag waar Jezus zelf vandaan komt, om wie hij is? Het boek *Koningen* vertelt over de profeet Elisa dat hij 20 gerstebroden klaarzette, voedsel voor de armen, voor meer dan 100 mensen, veel te weinig voor zo'n grote hongerige menigte. Ze aten ervan en hielden nog over. Hier bij Johannes hetzelfde patroon in superlatief. Vijf broden en twee vissen voor 5000 mensen. Opvallend is die overvloed in dit verhaal. Van het manna in de woestijn werd nog gezegd dat wat niet werd opgegeten ook niet mocht worden bewaard. Een niet te overschrijden grens. Hier is die grens er niet:

van dit gerstebrood mag ieder nemen zoveel hij wil, en wat nog over is mag worden verzameld en bewaard 'opdat er niets verloren gaat'. Een overvloed in schaarste: overvloed die blijkbaar pas ervaren wordt, op een dieper niveau, als er eerst een bewustzijn is van schaarste.

Dit verhaal past dus in een lange reeks van bijbelverhalen waar het delen van het brood centraal staat, natuurlijk als menselijke levensbehoefte, maar vooral als symbool van de ervaring dat wij, in ons gezamenlijk *zijn*, zijn aangewezen op de vitaliteit van de aarde die we bewonen. Het bijbelse perspectief op eten en drinken is dat dit vooral symbool-handelingen zijn, waarin het niet alleen gaat om ons overleven, maar om ons delen en daar doorheen om onze deelname aan een alles omvattend begrip van leven, een mysterie van leven dat niet ophoudt bij ons individuele bestaan als mens, maar doorgaat, hoe dan ook. Jan Nieuwenhuis noemt dit verhaal daarom het verhaal van de brood*verdeling*, want daar gaat het hier om, om dat delen. In dit *doen* blijkt hoe fundamenteel het eigenlijk is: dat wat er is, hoe schaars ook, als we het delen, leidt tot een ervaring van overvloed, je kunt zeggen: de ervaring van liefde over alle grenzen heen.

3.

Maar hoe kunnen wij dat nu dan doen, in onze wereld? Ik kan u het boodschappen doen op de Noordermarkt op zaterdagmorgen van harte aanbevelen, met al die mensen die natuurlijk geproduceerde groenten en fruit, kaas en brood, vlees en vis, kopen en verkopen. Maar wetenschappers maken duidelijk dat we het wereldvoedselprobleem niet oplossen door volledig over te gaan op biologisch voedsel. Nog nooit is zo duidelijk geweest hoe groot en ingewikkeld het probleem is dat de aarde in 2050 naar alle waarschijnlijkheid wordt bevolkt door ruim 9 miljard mensen. Diezelfde wetenschappers hebben ook uitgerekend dat de aarde het aankan om duurzaam al die mensenmonden te voeden. Wel zeggen ze er uitdrukkelijk bij dat het herstel van een evenwichtige voedselketen onmogelijk is als de economische ongelijkheid in de wereld blijft zoals die is, dat de voedingsindustrie zich zal moeten omvormen tot een wereldwijd, gedifferentieerd netwerk van kleinschaliger vormen van voedselproductie, dichtbij de natuurlijke mogelijkheden van de omgeving waarin de mensen leven. En dat het probleem niet is op te lossen zonder een verandering en zelfs een omkering van onze mentaliteit, dat we een 'economie van het genoeg' nodig hebben en moeten ophouden met het stimuleren van behoeften die alleen maar zijn gericht op *wat we hebben* in plaats van op *wie we zijn*. De wetenschap bevestigt precies de uitspraak van Gandhi in de Dominicus Vastenkalender van afgelopen vrijdag: 'Onze aarde heeft genoeg voor ieders behoefte, maar niet voor ieders hebzucht.'

4.

Het is belangrijk en goed dat vele diverse wetenschappers dit nu zo duidelijk laten zien en waarschuwen. Daar zit iets profetisch in en dat hebben we hard nodig. Maar toch gaat het verhaal van vandaag ook verder. Aan het eind trekt Jezus zich opnieuw terug in de bergen, geheel alleen. Weg van de nu verzadigde menigte van mensen die in hem zo graag de politieke leider wil zien die hij niet kan en wil zijn. Is hij daar huiverig voor? Of is wat hij deze mensenmenigte doorgeeft van een geheel andere orde dan de zekerheid of veiligheid die een koning of heerser geven kan? Ik beschouw die afstand, die hoogte of die ruimte die Jezus kennelijk in de bergen zoekt, als een teken van de diepte van zijn verlangen. Dat reikt verder dan wat de menigte op dit moment van hem verwacht. Ik beschouw het als een teken van de hoop die in Jezus leeft, als mens. Puur menselijke hoop, zegt Vaclav Havel, is iets anders dan prognosticeren en iets anders dan optimisme. Hoop is oriëntering van de geest, oriëntering van het hart, die boven de concrete wereld uitstijgt en ergens in de verte verankerd is, achter haar grenzen. Vanuit deze hoop kunnen wij ons onverminderd realistisch inzetten voor duurzaamheid. Het is niet de overtuiging dat iets goed afloopt, maar de zekerheid dat iets zin heeft – ongeacht hoe het afloopt. Dat kunnen wij alleen door te delen, door te *zijn*, met allen, tegen de dood'.

Germain Creyghton

gelezen: Johannes 6, 1-15